

ביטוי עצמי ואותנטי של סטודנטים בתוכנית ההכשרה להוראה- האם אפשרי?

כתבה: **מיקי אופיר**, מנחה להוראה בשנה ג'

באחד מימי ההוראה, במסגרת תפקידי כמדריכה פדגוגית, צפיתי בשיעור לדוגמא של סטודנטית אשר לימדה משחק מוכר: "21 מסירות" או "שיגועים" בשפה עממית. במהלך המשחק נוצרה סיטואציה חברתית אשר עוררה מריבה קשה בין הבנות וזאת פגעה במהלך המשחק. בשלב זה נדרשה המורה לקבל החלטה לגבי המשך המשחק. ההחלטה של המורה האם להמשיך במשחק או לעצור ולזמן לתמידות חשיבה על התנהגות חברתית רצויה משקפת תפיסת עולם אשר משקפת אוריינטציה ערכית של המורה.

המחקר שעסק בשנים האחרונות בתחום תוכניות הלימודים מצא כי קיימות מספר עמדות פילוסופיות או אוריינטציות ערכיות המשפיעות על החלטת המורים לגבי התכנים שילמדו ודרכי הוראתם (לדוגמה: Meek & Curtner-Smith, 2004).

חמש אוריינטציות ערכיות עיקריות הוגדרו ע"י ג'ואיט, ביין ואניס (Jewett, Bain, & Ennis, 1995) בחינוך הגופני.

כל אחת מהאוריינטציות משקפת דאגה ראשונית להסמכה של בוגר בתחום התוכן, להתפתחות אישיותית, למטרות חברתיות-תרבותיות, או לשילוב של שלושתן.

אוריינטציה ראשונה היא זו המתייחסת **להסמכת הבוגר בתחום התוכן** (Disciplinary Mastery). מורים הנותנים חשיבות ראשונית לפרספקטיבה הזו מאמינים בהובלת התלמיד להתמחות בתחום התוכן. בגישה זו יש שילוב של הבט תחרותי ולכן דגש על תנועה יסודית, ספורט ומיומנויות גופניות כמו גם תכנים בהקשר בריאותי. מורים אלו מאופיינים בסגנון הוראה ישיר.

אוריינטציה שניה משקפת קדימות **לתהליכי למידה** (Learning Process). המורים בגישה זו מאמינים שדרך הלמידה חשובה כמו תכניה. מקצוע החינוך הגופני מורכב מהרבה תחומי תוכן ובית הספר אינו מסוגל להכשיר וללמד את כל תחומי התוכן ולכן הדגש הוא על מיומנויות הנדרשות ללימוד עצמי. סגנון ההוראה מאופיין בהוראה עקיפה המאפשרת פתרון בעיות בהקשר של ספורט, פעילות גופנית והיבטים בריאותיים.

אוריינטציה שלישית מדגישה את **ההגשמה העצמית** (Self Actualization). כלומר, מתן עדיפות להתפתחות וצמיחה אישית של התלמידים. בגישה זו יש התייחסות למצוינות אישית, גילוי עצמי, בחירה אישית של תחומי תוכן ונושאים חברתיים-תרבותיים. על פי אוריינטציה זאת התלמידים מקבלים עידוד לפתח ייחודיות. בגישה זו יש כוונה משמעותית לפתח בתלמידים בטחון עצמי ותפישות עצמאיות בספורט ובפעילות גופנית. התלמידים מקבלים בנוסף, עידוד לשיקוף עצמי של ביצועיהם, מעורבות בהצבת מטרות והבנייה של תוכנית למימוש מטרותיהם.

אוריינטציה רביעית מאפיינת מורים הנותנים עדיפות גבוהה **להבניה חברתית** (Social Reconstruction) ומדגישים הגשמה של מטרות סוציו-תרבותיות נוסף להתמחות בתחום התוכן ולצרכים של התפתחות אישית. המפתח הוא לאפשר לשינויים תרבותיים להוביל לשיפור החברה. בגישה זו המורים מעודדים את התלמידים להשוות בין התנהגויותיהם עם אלו המצופות מהם על ידי החברה ולעצב תוכניות לשיפור. בנוסף, בתוך שיעורי הספורט, הפעילות הגופנית והפעילות

הבריאותית הם מציבים את התלמידים בסיטואציות המחייבות אותם לאחריות אישית והדדית ולשיתופיות.

אורינטציה חמישית מאמצת גישה של אינטגרציה אקולוגית (Ecological Integration). כלומר, הדגשה של חיפוש עצמי של משמעות או ערך. בגישה זו ניתן מעמד שווה הן למטרות אישיות והן למטרות חברתיות גלובליות. המיקוד בגישה זו הוא על ההתפתחות האישית של הפרט המתפקד ביעילות כאזרח העולם ומחויבותו לעתיד האנושות בנוסף לתחרות האישית, הישגים מקומיים וגאווה לאומית. מורים בגישה זו מתייחסים שווה הן להתמחות בתחום התוכן, הן להתפתחות העצמית והן למטרות חברתיות-תרבותיות. הם בוחרים תכנים מספורט, פעילות גופנית ומפעילות מקדמת בריאות אשר מפגישים את הצרכים ותחומי עניין של התלמידים בתוך הקשר חברתי ספציפי והקשרים התפתחותיים (Jewett, Bain, & Ennis, 1995).

אם נחזור לדוגמה הראשונה, הרי שהבחירה להמשיך במשחק כי המטרה היא לפעול ולשחק תשקף אורינטציה אחת ואילו הבחירה לעסוק בערכים הקשורים במשחק תשקף אורינטציה אחרת.

כדי להדגיש את חשיבות הנושא בהכשרה להוראה אביא דוגמה נוספת: סטודנטית לימדה שני שיעורי "מחול אירובי" זהים וזכתה למשוב של שתי מורות מאמנות שונות. המורה הראשונה אהבה את השיעור והתייחסה בשיחת המשוב ללימדה המוטורית בשיעור: "נראה כי התלמידות למדו את הקומבינציה וביצעו באופן עצמאי מס' פעמים, היתה פעילות אירובית ממושכת המקדמת את מרכיב סבולת לב ריאה ובנוסף, תרגילי העיצוב היו מותאמים לקבוצות השרירים והיתה עבודה משמעותית".

המורה השניה בשיחת המשוב התמקדה בשאלות כמו: "מה ההבדל בין השיעור הנוכחי לשיעור בסטודיו? מה הופך את השיעור מחוג לשיעור חינוך גופני? איזו אינטראקציה חברתית היתה בשיעור? האם אפשר להשיג את מטרת הסבולת-לב-ריאה גם באמצעות פעילות אירובית משותפת? איך ישפיע מבנה של מעגל או פנים אל פנים על האינטראקציה החברתית לעומת שורות? האם יצירה של קטע אירובי עצמאי בשיעור תקדם מטרות נוספות? וכו'...".

המיקוד של שיחת המשוב עשוי להעיד על האורינטציה הערכית של כל מורה. מניסיוני נראה כי רוב שיחות המשוב מכוונות או ממוקדות ביעדים המוטוריים של הנושא ובמיומנויות ההוראה של המורה ופחות ביעדים החברתיים-ערכיים או הרגשיים.

האם הסטודנטים שלנו יכולים להביא לידי ביטוי תפיסה כזו או אחרת או שמא הם נאלצים להתאים עצמם לציפיות ולמטרות של המורה המאמן, המדריך הפדגוגי, תוכנית הלימודים? בתוכנית הלימודים בחינוך הגופני של שנות ה-2000 מוזכרות מטרות חברתיות כמו "התלמיד יהיה מודע לחשיבות הפעילות הגופנית כדפוס התנהגות מועיל וקבוע, כפרט וכחלק מקבוצה" או "התלמיד ידע ויבין כללים, חוקים ועקרונות המכוונים להגיונות ספורטיבית, לסובלנות ולשיתוף פעולה כמשתתף, כבעל תפקיד וכצופה". וגם מטרות רגשיות כמו: "התלמיד יהיה מודע להרגלים רצויים ויבין את תרומת הפעילות הגופנית לבניית אישיותו של האדם בכלל ושל הספורטאי בפרט" או "התלמיד יבין ויהיה

מודע לתחושת ההישג בפעילות גופנית, בתנועה ובספורט" או "יבין ויהיה מודע לדימוי גוף ריאלי ולביטחון עצמי" (משרד החינוך, 2006).

הפרשנות של המורה את המטרות יכולה להיות בהתאם לאוריינטציה הערכית שלו ובאופן זה להתאים את תוכנית ההוראה שלו ובחירת התכנים כך שיקדמו את תפיסתו את החינוך הגופני. אך נראה כי בהדגמת יחידות ההוראה לדוגמה בתוכנית נקודת המבט חוזרת לאוריינטציה מסורתית המבוססת על התמחות בתחום התוכן בהקשר של ספורט, פעילות גופנית ואימון בהקשר בריאותי ואין התייחסות לאוריינטציות אחרות למרות הצבת מטרות בתחום.

כיצד נוכל לקדם ולעודד את הסטודנטים לביטוי עצמי ולמודעות למכלול המימדים של מקצוע החינוך הגופני? ראשית, עלינו להיות מודעים לאוריינטציה הערכית שלנו כמדריכים פדגוגיים ולדעת לשקף אותה לסטודנטים כאמצעי לתקשורת יעילה עמם. שנית, ללמד את נושא האוריינטציות הערכיות כדי לעודד את הסטודנטים לחשיבה ולהבנה של שיקולי הדעת המופעלים על ידם בתהליכי התכנון והביצוע של ההוראה. שלישית, הכשרת מורים מאמנים המודעים לנושא זה במטרה לבסס את שיחות המשוב על ההבנה או הפער בין עולמו של המורה המאמן ותפיסתו את החינוך הגופני לבין עולמו של הסטודנט הנמצא בתחילתו של תהליך גיבוש תפיסת המקצוע.